

ДОЛООН
ХОНОГО
НЭГЭ УДАА
ГАРАНА

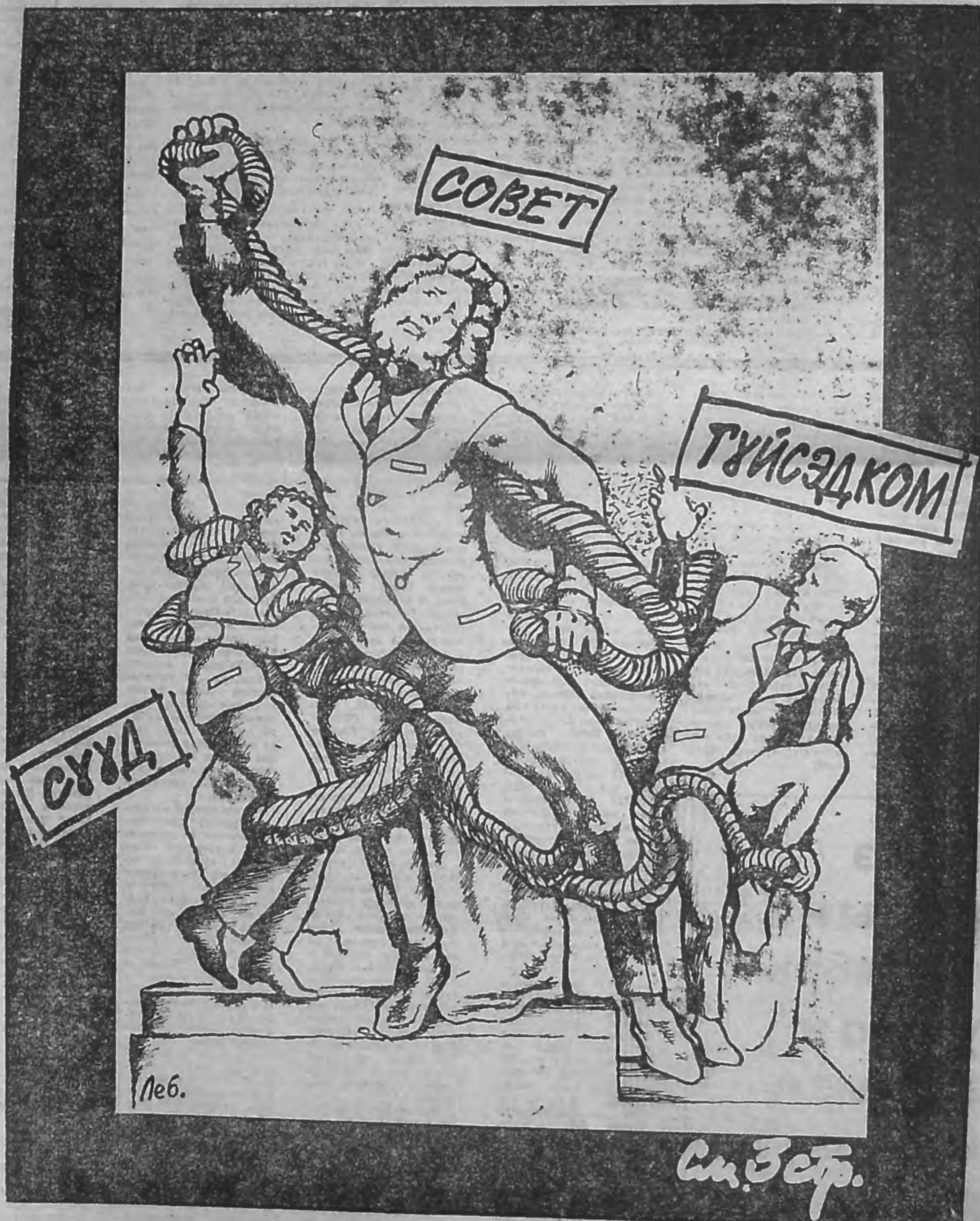
Буряадай Залуушуул

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛ ОУГАНИЗАЦИИН ОУГАН

ГАЗЕТ
1931 ОНОУ
ОКТЯБРИН 1-НЭЭ
БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ
ОРШУУЛАГДАЖА ГАРНА

Суббото,
май 26,
1990 он
№ 21 (7109)

Сэл 1 мүнхэн.

КОМСОМОЛОЙ АЖАБАЙДАЛ ХУБИЛНА ГҮ?

АВТОРАЙ НАНАМЖАНУУДАЙ КОМСОМОЛОЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ ТУХАЙ МЭДЭЭСЭЛ.

ВЛКСМ-эй XXI съездын хүдэлмэрээ дүүргэхдээ, элдэв нанал бодолуудтай хүнүүдтэй ушархаар байгаа. Заримашуул тэрэнэй ехэ юмэ хэзэ байхандаа найдаагүй, нүгөөдүүлнэ союзын нэр хүндэ ургаж болохо гэжэ этгээн байха. Нэгдэхэн секретарь хоёрдох пленум дээрэ элдхэл хэжэ, союзын ажабайдалаар мүнөө тон ехээр ханаагаа зободог хүнүүдтэй элдхэл зааха нэдэлгэ гаргаа. Зарим мартамхай хүнүүдтэ эндэр дээрхээ үгэ хэлэжэ, ингэжэ хануулаа: съезд дээрэ ямар устаа баталан өгөөб, тэрэниие хуушан устаттай сасуулжа үзэхэдэ юугээрээ найшаамаар бэ? Жэшээ болгон, нэгэ нимэ баримта хараад үзэбди: шэнэ устас тухай элдхэл сооһоо нимэ үгэнүүд эздэлээ: «комсомолой эхин организацинуудай нэрэ хүндэ бодотоор тодорхойлогсоо. Энэмай Америкын нээлхэнтэй адли болоно гэшээ гү? Тогтошоһон үе сагта энээн тухай сэг үргэлжэ хэлэгдэжэл байгаа бшуу. Дура зоргоороо ханаһан урлагай үгэнүүдэе соносхоодо болохо юм бээ. Гэбшье урла лозунгууд мүнөөнэй бодото байдалда харюусжа шадаха гэшээ гү гэжэ бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Тэдэнэй манай обществын политикын, экономикын удха шанарта таараха байханда нээлхэнэб. Ямар нэгэ алхам хэжигдэ урда тээ гүнзгийгөөр амилжа, уушхандаа нислород оруулдагбди. Тинхэ зуура «шэнэ юмэн» манай шэхэндэ торосолдонгүйгөөр үнгэршэдэг (хэрбээ хаража үзэхэ болоо һаа, энэмай үннэй үнгэрһэн хэрэг болодог). Съездын шиндхэбэри тухай үлүү гармаар хэлэжэ болоо хаб. Саашадаа таанадай анхрал татахагүйн тула сэхэ хэлэхэ байнаб. Бидэ республиканска организацинын ажабайдалы хубилгажа, юушьеб хэзэ зэргэтэйбди. Юундэб гэхэдэ, үдэр ошохо тудам республиканска организацинын гэшүүдэй тоо үсөөржэл байна. Энэмай ханаагаа зобоогүй байхын өргөгүй. Комсомолой 34-дхи конференцинь нүүлээр тэрэ 3108 хүнөөр үсөөржэ, мүнөө 90-эд манган комсомолшууд тоологдоно. Зүгөөр хатуужаһан дайшалхы гэшүүд үлэнэ гэжэ ханажа болохогүй. Тэдэнэй хахадны лэ комсомолдо үнэн сэхээр алба хэзэ гэшүүд гэжэ ханажа байнаб. Сэхэнь хэлэхэдэ, болохооо байһан бүридхэлдэ абалга харуулна бээ. Комсомолой гэшүүдэе тогтоолой өһөөр тооложо, тон зүбөөр гаргаха зэргэтэйбди: «Комсомолой республиканска организацинын бүридхэлы бүридхэлдэ абалгаа эхилээд, ВЛКСМ-эй обкомой II пленумэй хүдэлмэринэ дүүрэлхэндэ тооложо, 1991 оной январин 1-дэ тэрэнэй үрэ дүнгүүдэе гаргаха ВЛКСМ-эй гэшүүдэй бүридхэлдэ абалга үнгэрэлгын турим тухай зууршалга зохиолхон ВЛКСМ-эй обкомой бюродо даалгаха». Пленумэй энэл тогтоол дотор ингэжэ тодорхойлогдонхой: «Республикын комсомолой эхин организацинуудта ВЛКСМ-эй съездын документнуудые зүбшэн хэл-

сэхэ талаар хүдэлмэринэ үргэлжэ-лүүлхон ВЛКСМ-эй райкомуудта, горкомуудта, ВЛКСМ-эй обкомой гэшүүдтэ, ВЛКСМ-эй XXI съездын делегатуудта дурадхаха, таараха комитетуудай пленумууд дээрэ съездын материалнуудые зүбшэн хэлсэлгын дүнгүүдэе гаргахон ВЛКСМ-эй райкомуудта, горкомуудта дурадхаха. Дээдын оргонуудай нэрэ хүндын хэмжээе тодорхойлохо, ВЛКСМ-эй XXI съездын шиндхэбэринүүдэе дүүргэхэ талаар хэмжэээ ябуулгануудые хараалха».

Комсомолшууд съездын шиндхэбэридэ харюусжа, өөһадынгөө нанамжануудые «Молодежны» редакцияда элгээжэ байха гэжэ найданабди. Харин бидэ өөһадынгөө ээлжэндэ тэдэнэй хатуууудые таараха гаршаг доро толлохобди. «Сүлөөлэгдэхэн» секретарьнар тушаа зүбшэн хэлсэхэнь эсбэрнтэй болошоо.

Үнгэрһэн комсомолой конференцинь шиндхэбэринэ толгойдоо бүхөөр хатуужа абаһан хүнүүд Буряадай организацинын РСФСР-эй ЛКСМ-эй бүридхэлдэ орохо тухай шиндхэбэри абаһынь мартаагүй өһотой. Зүгөөр тэрэнэй бүридхэлдэ ороходоо заатагүй нимэ дүрмүүдэе сахха хэрэгтэй байгаа. Тэрэнэй регионей, дэбисхэрэй талаар дүрмүүд болоно. Иймэ тэнэг шиндхэбэри юундэ, яагаад баталһан абаха болоо һэмбиди гэжэ мүнөө бодожо үзэнэб. Тинхэдэ юундэшьеб Дагестан булта-

ниие гайхуулаа бэлэй. Тэрэ РСФСР-эй ЛКСМ-дэ орохо хүсэлгүй байханаа мэдүүлэз хэн. Энэмай нимэ хатуужа удхатай шоттол адлирхуу болоно бээ гү: «Ама таламгайхэн эрэ хүн митинг дээрэ ингэжэ мэдүүлбэ гэшээ: Хэн Чилиб, хэн Луис Корвалан бэ гэжэ би мэдэхгүйб, гэбшье тэдэниие сүлөөлөгүй сөгтөн би ажалдаа гархагүйб».

Үнэхөөрөөшье, конференци дээрэ шаг шуулан, арсалдаан аһала гараһан байна. II пленум дээрэ үүсхэгдэхэн халуун арсалдаанай нүүлээр тэрэнэй тамхи табадаг газарнуудта үргэлжэлүүлэгдэхэн байгаашье һаан, түүхэтээр ингэжэ тогтоогдобо: Буряадай комсомолой областной организаци РСФСР-эй ЛКСМ-эй бүридхэлдэ орохо. Пленумдэ хабаадалсаһан хүнүүдхэ дуугаа үгөө гэбэл: 47 хүн дэмжээ, 13—буруушаагаа, 2 хүн дэмжээшьегүй, буруушаагаа-шьегүй.

Пленум дээрэ ВЛКСМ-эй обкомой сэг үргэлжын комисси тухай дүрим, обкомой гэшүүдэй статус болон комиссин тусгаар бүридэл баталагдаа һэн.

Сэг үргэлжын удаадахи комиссиууд баталагдаа гэбэл: арадай депутатуудтай хүдэлмэринин талаар, үзэл сурталтай болон нийтэ-соолой хүдэлмэринин талаар, залуушуулые физическэ болон сэрэгтэй-патриот хүмүүжүүлгын талаар, хурагша болон студенческэ залуушуулай, финансово-экономическэ талаар.

Тоогой нормын өһөөр, ВЛКСМ-эй обкомой аппаратай байгууламжа үнгэрэхэ талаар тоосоото-хунгалтын областной 34-дхи конференцинь даабари дүүргэхэ зуура, ВЛКСМ-эй обкомой пленум аппаратай байгууламжа баталаа гэжэ гү, али секретарьнарай тооо үлөөгөөд, тэдэниие амал ябуулгын шэглэлүүдээр бэхимүүлэн табья. Аппаратай байгууламжын хоер янзын вариант дурадхагдажа, комиссиуудай заседанинууд дээрэ зүбшэн хэлсэгдээ. Гэбшье Сергей Подпругинай дурадхаһан «шухаг»—гурбадахы вариант найшаагдаа. Секретарьнарай талаар дээрэ хэлэгдээ. Таһагуудые дагшанарай институт тараагдаа, мүнөө аппаратай байгууламжада харюусалгата эмхидхэгшэд хүдэлхэ, Тогтоолой өһөөр байгша оной июнны 6-да «хэн ямар амал хэжэб, ямар нуури ээлхэб» гэжэ хубаарилан табигдаа: «ВЛКСМ-эй обкомой аппаратые сээшадан бүрилдүүлхэ хэрэгтэ ВЛКСМ-эй обкомой бюродо даалгаха». Аппаратай хүдэлмэрилэгшэд нэн түрүүн ажалша бүхэриг, үян нугархай байбал, найн лэ һэн. Мүнөө аппаратай гэшүүд 15 хүн болотороо үсөөрүүлэгдэнэ магад. Энэмай оройдоол эхин болоно.

Пленумдэ үсөөнөөр сугларһан байгаашье һаа, рескомолой сугларһан гэшүүд түрүүлээр хараалга-даһан хоер үдэрэй орондо нэгэ үдэр соо зүбшэхэ асуудалаа зүбшэн хэлсэжэ, дүүргэжэ шадаһан байна.

Александр ДРУЖИНИН, манай норр.

СЕНТЯБРИН 7—26.

Эдэ үдэрнүүд тинхэ ехэ үйлэ хэрэгүүдээр тэмдг-лэгдэнхэй бээ. Гэбшье Буряад орондо, Усть-Ордада, Агада ажаһуудаг хүнүүдтэ эдэ үдэрнүүд бүхөөр хатуугданхай. 1937 оной сентябрь нара олохон хүнүүдэй зүрхэ эдэхэлдэ эдэгшэгүй гүнзэгы шарха үлөөнхэй гэшээ. Манай республикада энэ жолдэ сталинска репрессии улам ехээр өрдөһөлһон байха юм. Сентябрьни 7-һоо 26 бо-лотор оройдоол 19 үдэр тоологдоно. Тээд энээ-зэн хэлэг соо хэды ехэ үйдхар гашуудал, гасалан зоболон үзэгдөөб?

Сентябрин 3-дэ ВКП(б)-эй обкомой нэгд-дхи секретарь М. Н. Ербанов Кремлин дуу-длаагар Москва ошобо. Сталинтай уулзаһанайн нүүлээр тэрэниие бар-

жа, түрмэдэ хаажарха. Намайшье, нутагаймин хэдэн мянгад хүнүүдэ-шье нимэ харага муухай-гаар хардажа, хамал-ганда оруулха, алаха юу-даха гэжэ Ербанов хаа-ноһаа мэдэхэ һэм даа... Табан үдэрэй үнгэрһэнэй нүүлээр (сентябрин 21-дэ) Буряад - Монголой АССР гэхэн нэрэ үгэ хэгдэжэ, Усть-Ордагай буряад национальна ок-руг Эрхүүгай областдо, Агын буряад националь-на округ. Шэтын обла-стин бүридхэлдэ бии бол-гогдоһон байна. Ингэжэ Владимир Ильич Лени-нэй үүсхэлээр байгуула-даһан буряад арадай нэ-гэдэмэл гүрэндэ эсэс та-бигдашоо һэн. Буряад-Монголой республика оройдоол арбан дүрбэн жилэй туршада хэды ехэ амжалта туйлаад бай-гааби

Хэрбэ хүсөөр коллек-тивизаци хээгүй һаан, бүришье ехэ амжалта-нууд туйлагдаһан байха һэн. Илангаха хатуу шэ-рүүн хамалганай үедэ ма-най арад нилээд ехэ хо-хидолдо ороо. Нүхэднэ намда «Бурятия в циф-рах» гэхэн ном [1931 ондо Дээдэ-Үдэдэ хэб-лэгдэхэн] харуулаа. Хэ-дэн олон жэлнүүдтэ энэ ном хэндэшье харуула-даггүй, ехэ хорюутай холо хадагалагдажа бай-гаа. Харин мүнөө энэ номсй гаргагдажа ер-хэдэ, тэрээн соохи тоо баримтанууд хэды ехэ юмэ гэршэлэн харуул-баби Хүсөөр хамтадал-гын эхинхэ нэгэ жэлэй үнгэрөөдүй байхада, рес-публикынай манай тоо толгой хараа байса доо-шолһон байнэ. Хэрбээ 1929 ондо Буряадта бү-хы секторнуудын 3206783 толгой мал бай-һан һаа, 1930 ондо 2635188 толгой хүртэ-рөө хорошоо. Хүсөөр хамтадалгын эхилхэдэ, нимэ хэмжээ ябуулгаһаа айһан, хүрдэхэн тарья-шад эхэнхи малаа ала-һан байна. Гэхэ зуура, коллективизаци 1932—1933 онуудта дүүрһэн. Эдэ жолнүүд соо хэды олон мал үгэ хэгдэби

1941 ондо Буряадта 375 мянган эбэртэ бодо мал тоологдоо. Гэхэ зуу-ра, 1929 ондо тэдэнэй тоо 709 мянгад хүрдэг байгаа. 1929 ондо 737 мянган толгой хонид байһан һаа, 1931 ондо 625 мянга болоо һэн. Энэинхэ гадна респу-блика доторнай 220 мян-ган адуун хүрэг, хэдэн зуугаад мянган ондоо-шье мал тоологдоог байгаа. Тобшоор хэлэ-бэл, тэрэ үедэ респу-бликын хүн бүхэндэ гур-бан толгой мал тоолог-доһон болоно. Тоо ба-римтануудые хаража үзэхэдэ, нилэл даа.

Тэрэ холын сентябрь нарада Буряад-Монголой хүтэлбэрлэгшэе поез-д нутагһаан улам саашан

абаашажа яваа. «Буряад-Монголой үнэн» газетын шэнхэлэлэ гэхэн нимэ гаршаг доро «Покаянные речи» м антисоветские дела» гэжэ статья нис-лэл хотодо гаргагдахыа байна гэжэ Михей Нико-лаевич мэдээгүй. Сен-тябрин 7-до энэ ста-тья «Правда» газетэдэ гаргагдаһан байна. Тэрэ-нэй нүүлээр уданшьегүй ямаршье гэм хээгүй хү-нүүдэй шүһан адхаржа эхилээ бэлэй. Сентяб-рин 18-да «Правда» га-зетэдэ «Дипломатические увертки не помогут» гэ-һэн статья, энэл нарын 22-то «Коммунисты Бу-рят-Монголии срывают маски с буржуазных на-ционалистов» гэхэн ма-тернал гаргагдаа. Эдэ-май бултадаа Очаро-вой статьянууд болоно. Сентябрьни 26-да энэл автор «Кто покровитель-ствует преступникам из Агинского аймака» гэхэн статья газетэдэ гаргуу-лаа. Сталинэй националь-на политикын алдуу эн-дүүнүүд энэ хэды элээр харагдажа эхилээ һэм!

Бүхы юмэ сэхэ руу-н, үнэн зүбөөр харуулха хэрэгтэй. Манай респу-бликын дэбисхэр Консти-туцинын дүримэй өһөөр хубаарилгаагүй гэжэ тэмдэглэхэ шухала. 1936 ондо баталагдан абта-һай Конституцинын өһөөр АССР хубилгагдаха өһо-гүй байгаа бшуу. Буряа-дай Верховно Совет энэ асуудал тон найнаар ха-ража үзэхэ үйлгатай. Буряад арадай хүгжэл-тын хэрэгтэ тэрэ үеын хуули буса шиндхэбэри хэды ехэ хохидол уша-руулааби

Түүхэдэ бусаябди. Жа-ран жэлэй саада тээ дур-дагдаһан тоо баримта-нуудые хараад үзэе. Үшөө саанахи жолнууд-дэй баримтанууд үгэ хэгдэхэнхэй юм. Стали-низм үнэн сэхэ барим-тануудһаа, статистикаһаа гал уһанһаа үлүү ехээр айдаг байгаа бшуу. Гу-шаад онуудай эхиндэ

республикадамай бу-ряадууд 42,4 процент, харин ородууд 52 про-цент болодог байгаа. Тинхэдэ илһаан орой-доол 10 процент боло-но, 1937 ондо республи-каһаа таһалагдаһан дэ-бисхэр дээрэ 91 мянган буряадууд, 68 мянган ородууд болон бусад үндэнэ аһанай хүнүүд ажаһуудаг һэн. Тобшоор хэлэбэл, бусад национа-льностнуудһаа гурба да-хин олон үндэнэ арад Буряадта ажаһуужа бай-гаа. Усть-Ордагай округ-тошье буряадууд олон һэн. Харин мүнөө ямар байдалтай ушарнабиди! Усть-Ордагай округто буряадууд 14 процент хүртэр үсөөн болоо. Агадашье нимэрхүү бай-далтай. Буряадай АССР-эй дэбисхэр дээрэ дээрэ дурсагдаһан районуудые хараада абангүйгөөр тоолон гаргахада Бур-яад зон 36 процентдэ хүрэхэ юм.

Буряад арадай нэгдэ-мэл гүрэндэ эсэс табик-жа, сталинизм националь-на округуудай газар дайдые хэнхээшье ну-рангүйгөөр дура зоргон соогоо хэлэг хэлгээр «хэршэжэ» захалһан бай-ха юм. Хэрбээ Агын ок-ругой ээлжэ байһан тапмай 28 630 дүрбэл-жэн километр байһан һаа, мүнөө 19 мянган дүрбэлжэн километр бо-лоно. Харин Усть-Орда-гай округ таһалагдахы-гаа урда тээ 246 678 дүр-бэлжэн километртэ нэм-жыдэг байһан һаа, мүнөө тэрэнэй тапмай 129 мянгада арай гэжэ хү-рэнэ. Үшөө тинхэдэ Бу-ряадай республикын зарим газарнууд хүршэ областнуудта үгтэшэһэн байха юм.

Промышленна хүгжэл-тгүйгөөр мүнөө ажан-дархан, ажаһууһан хү-шэр болонхой гэжэ мэд-энбиди. Гэбшье нимэ юмэн үндэнэ арадай байдалда, националь-на асуудалуудта ямараар нүлөөлхэб гэжэ тон най-

хаар бодожо үзэхэ шу-хала. КПСС-эй ЦК-гай платформын националь-на асуудалай талаар про-ект соо экономико хүг-жөөхэдөө, үндэнэ ара-дай саашанхи хүгжэлтэ дэбисхэргэ гол анхара-лаа хандуула тухай то-доор хэлэгдэнэ. Арадай ажахиё хүгжөөлгын тү-сэбүүдые дахиад хара-жа үзэхэ, ажалтайгаа арга нөөсөнүүдые тодо найнаар тоолон гаргаха, арга боломжонуудһаа то-дорүүлха шухала. Үгэ гэбэл, эвөнхүүдэй хуби зааан дабагдажа магад-гүй. Дээрхэй захира-лын буухы хүлээжэ байнгүйгөөр Буряадай Верховно Совет эвэн-хүүдэй ажаһуудаг нута-гуудта хүдөөгүй националь-на Советүүдые бай-гуулха өһотой. Арадуудай нягта хани барисаан ямаршье түбэг бэрхэ-шээлиүүдые дабажа ша-даха гэжэ мартажа бо-лохогүй. Нэгэн ханалтай ургашаа эрмэлзлэлтэй байха гэшээ мүнөө тэдэ юундэшье шухала.

Усть-Ордагай болон Агын округуудта ажаһуу-даг буряадуудта бүхы эрхэ байдал олгохо хэ-рэгтэй. Энэ асуудал хой-шолуулжа байнгүйгөөр шиндхэбэл, дээрэ һэн. Хэдэн арбаад жэлнүүдэй туршада буряад арад тү-рингдэ турингдөөр хуг-жэлтын замаар дабша-хыа болжшоод байна. Мүнөө дары түргэн шон-га хэмжээнуудые абаха сэг хүрэхэ ерээ.

Буряадуудта хүн шу-буун эгзэн нангин юм. Намда юундэшьеб Бу-ряад орон далигүй шу-буундал адлар үзэгдэ-дэг. Дали жэгүүргүй шу-буун нийдэнэ шадаха-гүй. Тинхэдэ манай Бу-ряад шэнэ дали жэгүү-ургажа, ургашаа тэгүү-лэн нийдэхэ бээ гэжэ найданаб.

В. ГАЛИНДАБАЕВ, түүхын багша, «Ме-морналь» гэжэ булга-мэй республиканска отделенин түрүүлгшэ.

Тэрэ
холын
сентябрь
улаан
зүрхыем
шэмшэ-
рүүлһээр...

Буряад совет литературын үндэсний хууриг таглангшадтай нэгэн Цыденжаб Дондубон Бэжүүрэй районой Арга нутагтаа 1903 оной апрелин 15-д түрэнхэн юм. Эдир багаар нутагтаа үзэг бэшгээ аалгажа, уншажа, бэшгээ шадата болохон зургаа нахатай Цыденжаб Дондубон нутагтаа (Ново-Николаевский район) асаржа, дурбан жэл үлүүтэй соо нурган байгаа. Эрхмээр нурган байхан хүбүүгээ түрэлхиднэ тэр бүлгын байдлаар нургуулихаань буусаха баатай болохон юм. Тингэж Цыденжаб 1916 онгоо хойшоо шадатаа нургаа аргагүй болохонь, эрдэм мэдээс абаха өхтэр

Дамтаргана

УРАН ЗОХЕОЛЫ ХУУДААН "БЗ"

№ 5

1990 оной майн 26.

Уран зохоолшо - журналист Ц. Д. Дондубон (Ц. Дон) 85 жэлэй ой тэмдэглэгдээ

Манай литэ

ПОЭТ ШИРАБ НИМБУЕВАЯ ТҮРЭНӨӨР 80 ЖЭЛЭН ОЙ ГҮЯСӨӨ

Дуулим Байгалаа магтагша

мэлэлтэй нэн хойноо хойноо олон юм мэдээ, өхтэр хургуули-тай хүнүүдэй нэгэн болоо нэн.

Цыденжаб Дондубон залуу на-хангаа хойшо нутагайнгаа нийтин хэрэгтээ эдбхитэйгээр хабаадаж, хүн зонойнгоо дунда нэртэй хүн-дэтэй болоо. Арга нутагтаа түр-үүшн хургуули нээлсээ, хүн зо-ной адуу, малай тоо бүрдхэлсээ, газарай хэмжээгээ хабаадалсаа нэн, 16 нахатайгаа бодонгууд со-монойнгоо равкомой гашуунээр нунгагдахан юм. Удаань Гүшадай хошуунай гүйсэдкомой гашуунээр, түрүүлгшн орлогшоор, республи-кийн комсомолой түрүүлгшн пле-нумдэ гашуунээр, Мухар-Шэбэрэй аймгуйсэдкомой түрүүлгшн ор-логшоор дэбжүүлэгдэн байгаа.

Ц. Д. Дондубон тэр үеин тэм-сэлэй дүлэн соогуур болшөөн-гүдэй партин гашуунээр абахан юм. Хүдөө нутагуудай өхтэр хуби-лантанууд тухай мэдээсэл зураг-лалнуудын уран хурсаар газетэд бэшдэг, арадайгаа аман зохоол суглуулдаг нэн. Эдэ бүхн эдбхи үүсхэлтэ хэрэг ажлын Цыден-жаб Дондубондо хожомын «Бу-ряад-Монголой үнэн» газетын ха-

рюусалгата секретарлар, хүдөө ажыхын таагш дэагшаар, редак-торай орлогшоор, редактораар хүдэлхэднэ тухатай байгаа. Мүн Ц. Дон республикийн совет-гээр-лэй комиссараар, Буряадай но-мой хэблэлэй редактораар ажал-лахан, ВКП(б)-гэй Буряадай обко-мой бюрогой, пленумэй гашуу-нээр, мүн БурЦИК-эй гашуунээр нунгагдахан юм.

«Хиртээн нара», «Брынзын сан-ха» гэхэн томо захата бүтэлнүү-днэ, мүн хэдэн расказ, үлгэр найруулан бэлгтэ уран зохоол-шо, нийтэ-политическ ажал абуу-лагша Ц. Дон 1937 оной сентяб-рин 22-ой хүн хэрдалгаар ту-шаагдажа, 1938 оной июнн 21-дэ «арадай дайсан» гэж үндэс баримтуулар гэмнэгдээ, саа-залуулагдахан юм. 1957 оной тэн-гээр Ц. Доной хэрэг сагааруула-гдажа, алдарт нэрэн арад зон-доо бусаагдахан байгаа.

Ц. Доной эмхидхэх шадаба-ринь зохоохы хүдэлмэрнднэ өхт ашагтайгаар нүлөөлдэг нэн. Тэрэ хадаа Солбоной Тула (П. Н. Дам-бинов), Хоце Намсараев, Дами-Хилтхын, Дольн Мадесон, Дам-

ба Дашинимеев болон бусад зо-хоолшодтой хамта Буряадай Уран зохоолшодой холбооний байгуу-лалсахан юм. Мүн тинхэдэ «Тэм-сэлэй шэмэг», «Соолой хубисхал», «Республикийн хабар», «Буряадай гэгээрэл» гэх мэтэ альманах-но-муудын эмхидхэлсээн, тэднэй сэг сагтаа хэблэгдэж байха хэрэг шиндхэлсээн байгаа.

Гадна Ц. Доной хүтэлбэри до-ро «Бата зам» гэж буряад түрүү-шн литературна журнал, мүн түр-лэл хэлн дээрээ бэшдэг буряад шүлгшн түрүүлгшн ном — Баваа-сан Абидуев «Наранай тула» г-жэ согсолбори, «Уран шүлгүүдэй дээжэ» гэжэ хамтын ном, Яруу-нын эхилн бэшгшдэй «Булаг» гэжэ ном-журнал, «Уран зохоол-лой түүбэрн» гэхэн согсолбори хэблэгдэн юм. Тэршэлэн «Бу-ряад-Монголой үнэн» газетын хуу-дахануудта «Алсагар Мархай» гэхэн шог өгтө булан Ц. Доной хэргал-залга дор эмхидхэгдэн байгаа.

«...найхан сэдхэлээр налбарха»

(УРАН ЗОХЕОЛШО Ц. ДОНОЯ 85 ЖЭЛЭЙ ОЙ НЮТАГТАН ТЭМДЭГЛЭГДЭЭ)

Тэрэ үдэш Бэжүүрэй районой эхэл зүүн захын ажыхы бодон-гуудай совхозой түб — Шанага тосхойн соолой байшанда нута-гай ажаллаж олоороо сугларжа нэн. Фойе соо энэ нутагтаа гар-хан алдарт уран зохоолшо Ц. Доной (Цыденжаб Дондубон) зохоохы ажал абуула-гада зорюулагдахан ханын газет-нүүд-планшадүүд болон зохоол-нуудын үдэ тодройлон зура-гууд олоор табигдаа. Тэдэ бүгэ-днэ Шанагын эхн хургуулин эдир нургадбагша Дулма Ток-тохоевна Дармаеватаа үбэлхөө хойшо ханалгатайгаар бэлдэж, зохоохон байба.

Ц. Доной 85 жэлэй ойдо зорюу-лагдахан дурсхаалай — үдэшнэ совхозой парткомой секретар Аркадий Жамьянович. Мункуеэ орлоо үгөөр нээхэ зуураа, рес-публикийн Уран зохоолшодой хол-бооний үмэнхнэ зоржо өрлэн Буряадай АССР-эй арадай поэт Цырен-Дулма Дондокова, Уран зохоолшо Цырен-Дондок Хамаев гэгшднэ, мүн лэ Улаан-Үдэ хот-ноо буулан Ц. Доной анханай на-ханай нүхэр Чимитцу Дэлгэрэвнэ Дондубон, уран зохоолшн өхтэр хубуунэй хүбүүн Владимир Моло-тов Дондубон, өшө Баир Доржи-евич Гомбоев болон уран зохоол-шын дүү Цыбикдоржо Будаевич Дондубон болон бусад түрэлхид-нэ амаршалжа, халуун баяр хүртэбэ.

Бодонгуудай совхозой дирек-тор Хүндэлэлэй орденот Мунко Ешевич Очиржаповта үгэ үгтэнэ. Тэрэ хүүлэй жэлнүүдтэ нутагайн-гаа ажыхын туйлаан амжалта-нууд тухай айлшадтаа хөөрхэ зуу-раа:

— Манай эндхээ гарахан бэ-литэй зохоолшнгоо түрэнөөр 85 жэлэй ойе багшанарайнгаа, со-вохозойнгоо залуушуулай эдбхээр түрэлхнэ нутагтаа түрүүлгшнхнэ үнгэргэхэ гэжэ шиндхэлсэ. Гэб-шье, энэхэн, хала хаджаа нуури-жахан хуршэ Потанино нууринай-най дунда нургуулида Ц. Доной нэрэмжтэ кубогта хүртэхнэ зүлөө бүхэ барилдаагаар дээршүүлэй мүн-

рысөөн жэл бүри, апрелин тэн-гээр үнгэргэгдэж, заншалта бо-лонхой юм, — гэжэ Мунко Ешев-ич онсолон тэмдэглэбэ. — Хойто жэлдэ энэ Шанага тосхондоо дун-да нургуули нээгээд, Ц. Доной нэрэмжтэ болгохобди.

Удаань Россия Федерацийн нур-гуулин габьяата багша, Шанагын эхн шатын нургуулины эрхилэгшэ Д. Т. Дармаева «Ц. Доной зохоохы болон нийтин ажал абуулга тухай» сугларгадтаа хонирхол-тойгоор хөөрхэдөө:

— Буряад литературын үндэсн хуури таглангшадтай нэгэн Ц. До-ной номууд өхл хомор. Манай нутагтаа гарахан зохоолшн нимэ номуудын бэшхэн, хэблүүлэн юм гэжэ номуудын үгэ дээр-нэ энэ зурагуудын зуража, нэр-нүүднэ харуулна гэшхэбди, — гэжэ Дулма Токтохоевна ханада үлгөөтэй «Ц. Доной номууд» г-хэн витринэ тээшэ зааба.

Шанага нутагай ветерануудай совдэй түрүүлгшэ Дугар Цыре-нович Тогошеев гүшаад онуудта Цыденжаб Дондубон Аркадай эрдэм нуралсалай комиссар ябахадаа, урдань үзэгдөө харагдаагүй, яла-гар салагар «Эмхэ» машиннаар нута-гаа өржэ, улад зонойнгоо нуу-дал байдалаар, үхибүүдэй нурал-салаар хонирхогдонь хөөрбэ.

Постесса Цырен-Дулма Дондо-кова анхан Буряадай номой хэб-лэлэй нуралсалай литературн ре-дакцида ажаллажа байхадаа, Ц. Доной сэнтэй заабаринуудын аба-даг байхан тухайгаа, тэрэ үдэ ш-нэ бүтээл зохоолнуудын хүлэ-жэ, ханан уншадаг, шудалдаг бай-хан тухайгаа дурсан хөөрөө.

— Ц. Доной дурсхаалаа зорюу-лагдахан уран зохоолой үдэш-нүүд урда тээшэ Шэбэртын дунда нургуулида үнгэргэгдэж байгаа. Харин мүнөө энэ нутагтаа анха түрүүлгшнхнэ боложо байхэн — өхл дэмбэрэлтэй гэшхэл, — гэжэ уран зохоолшо Ц. Д. Хамаев мэдүүлбэ.

Ц. Доной дүү, ажалай ветеран 76 нахатай Цыбикдоржо Дондубон Дондубон гэр бүлнхнэ

намтар, аханар тухайгаа уран дурсаба:

— Гурбан аха, дүү хүбүүд а-ша бэлэйбди. Ехэмнай Цыденжаб удаадахиной Цыдендоржо юм нэн. Цыдендоржоннай 80 нахан-даа мордохоор хоёр жэл болобо даа. Намдаал адли бүхн нахаа-раа нутагайнгаа хара хүдэлмэри, хэжэ үнгэрөө нэн. Тэрэмни 3 хү-бүүтэй, 2 басагатай, бинь 3 хүбүү-тэй, 4 басагатай хүм. Дондубон-тон хотон ажалал үдөө, үржөө гэшхэ, Ехэ аханай анханай нэр-гэ, нягта, нарин хүн юм нэн. Бу-ри багшаг ябахадаа, маана-даа үбхэ сабуулжа - нургахан, тэрэ нягта нарин нургаалын үе нахандаа, мүнөөшөө болотор на-нажа, мэдэжэ ябадагн. Ахынгаа тушаагдажа нагаад, хүндэтэ нэ-рын сагаалагдатар — тэрэ туул-ган хүндэ хорин жэл соо үлүү үгэ хэлэхэ аргагүй, хүнэй хараха-гаа дагширжа, хүн түрэлхн бэсн-гээ хүсэ мэдүүлэн хүдэлжэ, сэтхэ сэрбээр ябахадаа сэтсн юмэн манда байгаагүйл, — гэжэ Цыби-доржо Будаевич Дондубон хэлээ бэлэй.

Энэ дурсхаалэй үдэшэдэ «Заб-далсахан партин Бэжүүрэй рай-комой секретарь Сергей Пив-вич Будажапов ингэжэ хэлээ:

— Иимэрхүү үдэшэ манайн байха гэшхэ өхл найн байна. Ма-найда уран бэлгэй алишье нал-барда хабала үзэхэ залуушуул олон. Тэднэй угай шадабарни мүнөөнөө, түрэлхн хэлэнхнэ хэ-шээлнүүдтэ түшгэлэн элчүүлхэ, тодорүүлха өнотойбди.

Үлгөөдэринь Шанагааа зүүл-жээ, Эрээлжэ хадий үбэр хава-да, Хөлгө хатанай хойморто ор-шохон Арга нутаг хүрбхэбди. Эн-дэ анхан Ц. Доной түрэнхн бүү-сын хуури үлэнхэй. — Энэхэн нур-багай урда хахада, буусамнай байхан юм. Эхлэл 18-тай басаган Шэбэртнээ бэри боложо буугаа бэлэйб, — гэжэ Чимитцу Дэлгэрэ-внэ Дондубон жэргэмэлэй дуугаар задалдаг байхан талын хоймор тээ-шэ заагаа нэн.

В. ЖАНЧИПОВ.

Шираб Нимбуевич Нимбуев 1910 ондо Яруунын аймагай Маарга-та нутагта түрэнхэн юм. 1931 онгоо хойшо шүлэг бэшгээ эхилээ, «Шүлэгшн дуун», «Баяр», «Эрхмэ нуранхаар, бэрхмэ нур», «Блхы дэргэдэ», «Шэгшхэн хүбүүн», «Зол жаргал тухай дуун», «Омогор-хол», «Сэдхэлэй дуун», «Зоригтой хоёр», «Тархайн хүбүүн Зархай», «Халахай», «Хүжүүн Зархай», «Хүнэй нүхэр» гэхэн болон бусад но-муудын үргэн олон уншагшадта мэдэжэ болонхой юм.

Үшөө 1936 ондо бэшхэн «Октябрь» гэжэ шүлэг тухайн дээрэ дурдаа нэмди. Тинхэдэ Шираб Нимбуев гэгшэмнай бага балшар үе-тэндэ арба гараг номуудын зорюулжа бэшхэн юм. 1965 ондо хэб-лэгдэн «Тархайн хүбүүн Зархай» гэхэн номын эндэ илангаа но-нирхолтой.

Гүша гарам, гүшаад онуудай эхиндэ «Алсагар Мархай» гэхэн гар-шаг «Буряад-Монголой үнэн» өхл найн хууриа олонхой байгаа. Тинхэдэ 1950 гаран онуудта поэт Шираб Нимбуевич үүсхэлээр «Мар-хайн аша Тархай» гэхэн гаршаг бин болохон юм. Шог өгтэ зохоол-нууд, шүлэгүүд, фальетонууд энэ гаршаг дор толилогдодог байгаа. Нүүлднэ Шираб Нимбуевич «Тархайн хүбүүн Зархай» гэхэн лите-ратурна геройе (нюур) бин болгоо нэн. Энэ геройнай илангаа бага, эдир үетэнэй нүхэр, тэднине адаглажа хаража ябадаг ханын болоно бшуу.

Шираб Нимбуев бага, эдир үетэндэ зорюулжа, амар олон үлгэр, онтохо бэшэ гэшхэбди.

Үшөө 1940 ондо Эсэг ороноо камгаалгын Агууэхэ дайнай урда-тээ, Шираб Нимбуевич бэшхэн «Сэдхэлэй дуун» («Байгалай эр-хэ») гэжэ поэма тэрэнэй эрхм зохоолнуудай нэгэн болоно.

Тинхэ үдэ Байгал далай ариу сэрбэр, аршаан мэтэ унхатай байгаа. Алдарт далайе бузарлахан элдэб комбинадууд заводуудай үшөө ба-ригдөөгүй байхан үе.

Дэлхэйн ээндэмни Байгал тухай бэшээгүй, магтан дуулаагүй шү-лэгшнине, зохоолшнине Буряад орон дотор, Эрхүүгэй, Штын об-ластьнуудташье олохон бэрхэтэй хаш.

Байгал далайе Шираб Нимбуев уранваар, нюдэдэ карагдмаар зураглана:

Отгоргойдол хүхэрнэ,
Сэгэн үнгөөр гэрэлтэн,
Зэрлэгэндэл мэлмэрнэ,
Дүмүүхэнээр долгитон.
Алтан үнгөөр говоно
Наранай тула шарайч
Алиин нэбшээн үлээн,
Нэрюухэн сэлгээн нургынь.

Байгалай ариу найхан зураг биднэй урда дэлгэгдэжэ, нимэ нан-гин ээндэмнхэй, нимэ үзэхэлэн далайтай буряад арадай байха-нинь — омогорхол баяр түрүүлнэ. Эндэ поэт Шираб Нимбуев юрын шэнги аад, тоб гэмэхэн, хүжэм аалгата мүйрүүдээр алдарт далайн-гаа зурагыг уранваар зураха бэшэ аал!

Тээд Байгал далай хүн мэтэ ходел алиин номгон бэшэ даа. До-могто орохон Баргажан, Сарма, Хүлтүүг болон бусад налхинуудай шуухиран буухада, сэнхир хүхэ долгидо мушхаруулан, омог баяраар гү, али удаанай шэбшэн бодолоор үнхнэй дарагдахан уур сүталаар хүлгэжэ, орьолжо эхилдэг. Иимэл сагыч поэт үнхэмшэ тодоор шэхэндэ дуулдамаар, нюдэндэ эрбэлээмээр зураглана.

Налхн гэнтэ хүүебэ,
Газар дорохоо гараһандал,
Найхан далай шааба,
Мэгдэжэ өхээр сошоһондол.
Манган долгид мушарина,
Хойно хойнохоо субалдан,
Мушхаралдан сүхариана,
Эрвээ өбөрөөд урбалдан.

Алар тинхэдэ, табин жэлэй саана, Байгал далайн хуби заяан тухай дуулахан поэдэй габьяа эндэ угаа өхт. Тээд мүнөө Байгал далайн найм байнаб даа! Бузарлагдажа, хорлогдожо байна. Энэниие хэм-гаалха талаар амар олон үгэ гаранаб даа, амар өхт хөөрлөөнүүд болоноб даа, амар гүнзэгэ удхатай статьянууд бэшэгдэнэб даа! Тээд үнэн дээрээ Байгалын камгаалха талаар тинхэ хэгдэшхэн юмэн үгыл шахуу. Унөөхид Байгалай, Сэлэнгын комбинадууд хүдэлхөөр, Улаан-Үдэ хотыч фабрика, заводууд хоротой шаратай үүхэ Сэлэнгэ руу зюулхээр...

Халаг, далай амиды найш,

Хурдан буряад хэлэтэй найш! — гэжэ Шираб Нимбуев табин жэлэй саана асуухадаа, хүсэхэдөө, Байгалай аюулта өрээдүйе хараха зуураа, эрьеднэ ажалуулан бу-ряад арад зоной уг гарбал, өшө заншал, өшө гурим тухай бодолгого болоно.

Ямар нэрэтэй буряадай
Намда нэрэ үгэһнэ,
Ямар нэрэтэй буряадай,
Шамда магтаал татаһнэ,
Гэрэйнсэ үүдэ урагшань
Харуулдаг заншал юун дээрэлхэ
Гарахан өрлэн түүхнэ,
Эмэлэй бүүргэ урагшань
Табидаг заншал юун дээрэлхэ

гарахан өрлэн тухайн поэт сэдхэл зүрхнөө хонирхон асуухадаа Байгал далайн хуби заяан буряад арадай сэтх холбоотойн онсо-лон тэмдэглэнэ.

Тинхэшье «Сэдхэлэй дуун» гэхэн огсом солгон, гүн бодолтой уан зулгшэ поэмадэ буряад уран зохоолой алтан масада оруулан по-эт Шираб Нимбуевич Нимбуевич «Дуулим Байгалай дуушан» гэжэ нэрлээ дүүрэн эрхэтэйбди.

Георгий ДАШАБЫЛОВ.

4-дэхн хууд.

ЭГЭТЫН-
АДАГ

ЯРУУНЫН АЯМАГАЙ
«ПОБЕДА» КОЛХОЗОН
68 ЖЭЛЭЙ ОЙДО
ЗОРЮУЛХАН
ХЭДЭН СТАТЪЯНУУД
ТОЛИЛОГДОХО.
ЭНЭЭНХЭЭ УРДА
«АЛТАРГАНАДА» ГАРААН
«АЛИД ХЭД ЯСАНАБИДИ»
ГЭХЭН СТАТЪЯ,
«Ц.Д. ГОНЧИКОВ (БУРШАЙ)»
ГЭХЭН ЗУРАГЛАЛ
ЭНЭ ЦИКЛДЭ
ОРУУЛАГДАНА.

— Хүбэлжэн Жалсанай түрэн басаган гэжээб, — гэжэ Сэбэг абгай хооронгоо хэлэлцэе. Түрэнхэн эхмийн наһа бараһан тула, абамни хоорондоо гэрлээ юм. Хандама эхмийн минни хойто эхэ болоно. Эхэ түрөөгүй, бишье түрөөгүйб. Хүбүүн түрэхэ аад, басаган боло, шонон эхэнэр түрэдэггүй юм гэлсэгшэ, Эхэ бидэ хоёр тинмэ байгаа эон гүбди! Абамни 1944 оной намар 66 наһатайдаа мордоо һэн. Эхэ наһа баримжа, бүри хожом гэжээб бэлэй. Жалсанова Сэбэг Ярууны аймагай «Победа» колхозой эмэгтэй үндэр наһатайшуулай нэгэн болоно. Бүхэ наһаараа колхоздо хүдэлжэ гараад, далан юһэтэй болонхой мүнөө Үхэридэ ажаһуудаг. Нютаг соогоо «Алексей эхэ» гэжэ алдаршанхай юм. Алексейһээ гадна, Долгормаа гэжэ басага үргэжэ абанхай, олон эзэнхэртэй үнэр баан хүгшэн ааб даа. Чимидаша хурайхай наһа бараһаар арбаад тойрон жэл болобоо ха.

Хангирын нохой хүбүүд болохо Хүбэлжэн Жалсан Хүбэлжэн Янжима гэжэ эгшээтэй байгаа. Тэрэн минни нагаса эхэ болоно. Нилээдгүй зандаргатай хүгшэн һэн гэжэ мүнөө наһадагби. Сайдамда 5—6-тай ябаа хаб. Баруун гартан ута тулгуур тула-хай (би тэрэ тулгуурһаан үндэр бэшэ һэн хаб даа), зүүн гаран ара нюргандаа үргэлхэй, бага ээргэ бүхэтэр. Арадаа үргэлхэн гаран тэндэһээ абажэ, дээрэ үргөөд:

— Харал даа, хонин тэндэ бэлшэжэ абанэ гүй! — гэжэ.

— Угы.

— Али тэндэ ябана гүй! — гэжэ ондоо тээшэнэ зааха.

— Ябана.

Тинхэдэшни: «Гүй, ошол» «Тинхэнь гүй, али инхэнь залал». Угышье нааг «Асарал» гэжэ зандарха, Зунай һайн сэг даа: хүл нюсэгэн даражал гүйжэ ошохош даа!

Эндэ нэгэ доро нагаса баабай тузайгаа тогтохом гэжэ гүй! Реданай Цыбиндоржо үргэмжээ оронхой, зоймортон шэрээ дээрэ хэбтэдэг һэн. Хархын-Адагта, үбэл байгаа, Нархандан хэбтэмжээ гаран Нархандаа хүрэхээр дута табиур табатай ха.

— Табиуртам тулганан ородог болоо. Сахарын абаад ябашана. Ши юмэ мэдэнгүй.

гаа. Амалдаа бэрлэ, Удангүй малай бригадирар томилогдоходоо, Мөөрөгтэ ошожо хүдэлжэ болобо. Дайнай болохооо толо урда нааба даа. Юрэдөөл, колхозой ажалда нилээд эдэбхитэй ябаһан эхэнэр. 1939 оной хуушан монголоор бэшэһэн колхозой правленийн тогтоолнууд соо, буса эдэбхитэдэй ээргэ, «Доржын Хандама» гээд нэрэнэ оло дахин дурсаг.

санай эхэ болоно Минни эхэ, Цыбиндоржича Доржид Галсанай эхитэй ээргэлжэ олон жэлдэ наалшанаар хүдэлхэн байха. Тобшолом хэлхээдэ, Хүбэлжэн-Жалсан Хандама, Содномой Дондог Мэдэгмөө наагаа эзэлдэг байһан болоно. — Яхадань эзэлдэг байгаа юм, — гэжэ хонирлоноб.

— Дайнай үедэ түрэндэ, сэргэтэ туһаламжа үзүүлгэ ходо

Доржын Хандама

(Хандама абгай)

гүй! — гэжэ мэхтэйгээр энэб. хилхэнь мартадаггүйб. Нагаса баабайн үнн наһа бараһан, энэ бээ болоһон хойноо ойлгоходоо, тэрэ «хулгананнинь» би өөрөө байһан байгаа агшаб!

Юрэдөөл Хүбэлжэн Жалсанни «Жалсанхай», Доржын Хандамы «Хандама абгай», Жалсанай Сэбэгэ «Сэбэг абгай» гэжэ ябаһан ушар шалтагамни ойлгосотой болобо еһотой. Бүри томо болоһон, эхэн хургуулида ороһон, хойнони, Жалсанхай эрхэһээ холжордог гол абаган шөргө хэжэ үгэһэн юм. Тэрэнхэй дэрхэн хүн байгаа гүбэ даа. Тээд мүнөө Хандама абгай тухай тогтохо байгана.

Ехэ сэбэр, нарин эхэнэр ябаа. Үмдөөд ябаһан хубсаланнинь, оруулаад ябаһан морин, жоороо тэргэн гүй, али кашава шаргань хуу саб тэмэ. Нэгэ үлүү дутуу, али һанги яабта бууһан юмэһэн гэжэ байхагүй. Хуушан монгол үзэг, ном мэдэхэ. Доошонь татауулан гооор бэшэхэ, Тэрэ үеынгоо, мүнөөнхээр хэлхээдэ, интеллигентнэ эхэнэр ябаа.

Эхнхэнь хэлхээ болоо һаа, Доржын Хандама Хангирын басаган. Түрүүн хониршон бэй.

данхай байха юм. 1947—48 онуудта тэрэ Нангидан хүнэй заводой эрхилхээ ябаһан байна. Энээн тушаа Хандама абгайн ээрэлжэ ябаһан өөрын блокнот гэршэлжэ үгэнэ. Тэрэни һаа Сэбэг абгай намда хариулаа. «Сүн», «ээхэй», «сеган тосон», «шара тосон» тэднэй үдэр тэдэ килограмм салыподо тушаагдаба гээд монголоор бэшээтэй. Дүн хамта дээрээ арба һайса гаран жэл бригадирар тушаал даагаа ха гээд багсаахаар болоно. Пенсидэ гараһаншье хойноо олон жэлдэ мореор почто шэрээ.

— Би Хандамада адли һаа, шулуун гэр барюулха һэм. Колхозой юмэ мэдэхэ ноён эхэнэр аад, түлөөр урсахан гэртэ хуушаш, — гэжэ Хүбэлжэн Жалсан хамганангаа хоро малтан ябаа ха юм.

Манай баабай Галсанай баабай хоёр наагадаа эзмэлдэг байгаа юм аабза, — гэжэ Сэбэг абгай баһа дуугарна.

Содномой Дондог гэжэ эмнхэнь үбгэн ябаһан юм. Энэманай Галсанай баабай болоно. Дондог Мэдэгмаа гэжэ айтатар эдэбхитэй, урагшаа наагтай, Хангирын наалшандай үдэридагша ябаа. Энэманай Гал-

болодог байгаа та юм. Тинхэдэ минни эхэ Галсанай эхэ хоёр үхэр малаа гүй, ондоо юмэ бусадһаа уридан ходо бэшүүлхээрхээ ха. Эдэбхитэй, шударгы зантай наалтай ябаха гэжэ баһал хэсүү байлсанан юм аабза, — гэжэ Сэбэг абгай энэбхилэн хууна.

Хандама абгай тухай багахан хооронгоо өөрингөө нэгэ нимэ дурсалгаар дүүргэхэдэ лаха юм! Хэмнэйшье багадаа эхэ абын эртэ тангилнууд ябаһан ха юмбиди. Бишье тэрэни нэгэн һэм. Хандама абгай минни өшэ болоһон хойно нэгэнтэ бэшэ нисгэжэ хэлхээ хууша һэн:

— Бальжинимында ороходо минн шамайе «шодой-бодой» гэсгээгээ гэлдэжэ эхэ баабай хооронь гарһаа табингүй эрхэ. үүлхэ байха даа. Хуульгүй хүн байгааһ: нэгэнтэ ара нюрга руу халуу бусалштар шэжэрхихэн хүн гүбшн! Минни нисгэжэ һайн абаһаа зүгнэһэн байгаа агшаб.

Эрхнэ, татажа хуугаад лэ, хооронгшэ һэн даа. Наа һайса гараһан аад, Хандама абгай ягдайжа, сэбсгээр юмэ хууша һэн.

Э. БАЛЖИНИМАЕВ.

Цыринжаб БАДМАЕВ

Үхибүүдтэ
зорюулагдаһан
шүлэгүүд

ТУГАЛХАН

Тугал, тугал, тугалхан,
Тугаар гараһан малаадай.
Үбэл гэрлэ байхадэ,
Уйган, эхэл шалаатай.
Хабар дулаан болоходо,
Хээрэ сүлөө олохос.
Амтан ногоо зулгаажэ,
Амба томо болохос.

Модон ута нэлмэтэй,
Тэрхи дээрэнэ шанга.
Түмэр куяг хабалтай —
Манай Чимитхэн шанга.
Абай Гэсэр болонхой
Айланал даа Мангадхайе,
Байха, юмдэ тээд дейсан
Болгоо юм бэ намайе!

САНАГУЙДЭ

Үбгэн буурал үбэлнай
Мүнөө жэлдэ зүнтэглөө:
Хана мартаад эрээ юм,
Хүбэн сагаан хүнжэлөө!
Тоонто талам харалжа,
Тооһо татан хуйлана.
Ехэ түрээрэн Яруунам
Елуур нюсэгэн уйдана.

НАМАРТАА

Шаралхан набаһаад эрьсэндэн
унажа,
Сэдхалан намарнай эрбэ,
Шубууд бултаараа урагшаа
субажа
Шэрэнгимнай тала үнхэрбэ,
Нархяг жэмсүүд эдэһээд
амтатай,
Нархайдан эшээ даранхай,
Хүүгэд ойдо гаранхай,
Хүхнэ шууна олзотой,
Нэрбэгэрхэн сагдуул эрмэн
хөөжэ,
Һинхэлэн нархяг үлгэнхэй,
Тэрэниинэ дууража, тэршээ
багашуул
Томошолоод нархяг
шоронхой.

ЗАГАНАШАН

Зургаатайхан Чимитхэн

Загаһа бариха наагтай,
Ярууныгаа эрьсэдэ
Яралгүйхэн нуунал даа.
Хорхойн баанха хажуудан,
Хүнзгөө савань табинхай.
Хоһон тэрэнхэй оворто,
Хоёр жаахан жаралхай,
Зургаатайхан эхмийн
Загаһашажа нууһан аад,
Жаралтайдал гүйхэндэ
Жарган үмбэн наадашаба.

НАЙДАН

Найма һайхан
Наһатай
Найдан манай
Найдантай.
Нургуулида
Нурдаг юм.
Таба тоотой
Танил юм.
Дүрбэнүүдшье дүүрэдэг —
Багшань
Бэрхш даа гэдэг.
Харин
Гэрэй ажалда
Нурал —
Хоёр гурбада.

ТОРОЖО УНАХАН ДОРЖО

Өөрын хүлһөө торожо,
Орондоглон унаа Доржо,
— Угаа өхээр үбдэнэ,
Уйлахамни, — гэнэ.
Томоор амаа агайлан,
Тойрон хараба, ойронь
Хэмшье ууһан даа балай,
Хоһоор уйлаад яалай.

ХАБАР

Үүрэй хүйтэндэ шатагдалдаһаар,
Үбэлнай хабартай туршалдаһаар
Үхибүүдэй шэжэ шэмхээдэдэ:
— Үбэлби! — гэнэ эсэхэдэ.
Үдэрэй наранда хүншүүлээд,
Үдэһын жаберар тэншүүрээд,
Үбгэн үбэл тирхэнэ,
Үргэлжэ хабар динхэнэ.

САНАХАН

Бурзагархан саһан,
Март нарые баһан
Бууна газар тойроһоор
Мантан үндэр оройһоо.
Мүнхэ бэшэ наһатай
Мүнгэн сагаан саһантай
Наадаад һалхин хуйлана,
Нүгөөдэннинь уйлана.

НУУРАЙ ДУНДА НУУНАБДИ.

Нүгөөдэ иншэ бэлхэнхэй,
Залхуу тэндэ хайлгана
Загаһа эрин һалхинхай,
Ялаагана баржад,
Яран үгэхэм хайлгана
Бүхэлээр залгаад тэрэннем:
— Багээр үгөөш! — айлгана.

КАТОК

Каток манай халтирхэй
Конкигаараа гүйлдэ-бди.
Хүсөөд һалхин жаберхай
Хасарьемнай шэмхэлнэ,
Сагайш ошоһы мэдээгүй,
Сэнгэн хүһин наадабди.
Юрэдөө, хожомын эхнхээ
Юу лэз аһалал эдэбди.

ФИЗКУЛЬТ

Нэгэн — хоёр,
Гүйнэ хубууд
Нуурай эрьсэр,
Нэтаруу үсдөөр,
Нэгэннинь тарган —
Гайтай барһан,
Нүгөөдэнэ —
Туранхай,
Гурба — дүрбэ,
Гүйдэл дүүрбэ,
Езээр эсээд,
Тээд эшээ,
Хүлһэ адхан,
Хүндөөр амлан —
Хоюулан лэ

Зобонхой,
Таба — зургаа,
Гүйнэ хураба —
Үсэд нэтаруу,
Хүсэд нэтаруу,
Мүнөө тээд
Модо нэтаруу,
Гүйнэ хунган —
хуранхай,
Долоо — найма,
Гоел байна,
Гүйнэ бури,
Үдэр бүхэн
Бэе тэгшэ
Болоно гэшэ,
Наһанш хүхуун
болонхой,
Юһэ — арба,
Тарган халаба,
Үбшэнш хадда
Мартадаа,
Алаг зүрхэн
Сохино турган —
Имэ эм дом
Олдоол даа.

БОЛОД БАЛЖИНИМАЕВ

ЕЛКЫН ДУУН

Туза гэрлээ сасаруулан,
Толормо энэ елкоо
Тойрон байжа дуулаа,
Тоб байса хатаряа,
Мүнгэн талаа аларуулан,
Мүнхэ ногоон елкоо
Гошоон байжа дуулаа,
Гороолжо хатаряа,
Зула мэтэ бадаруулан,
Зүүдэл шэмхэ елкоо
Зугалан байжа тойроо,
Залиршагүйгөөр носоо.

ДҮҮЖЭН-ДААЖАН

Гүһэн Дарма хоёр
Дугын нүдэд юм,
Дүрбэгэнүүд сасуутан,
Дүүжэндэ тоюулан
Дуугаа дуулалдана:
— Дүүжэн-даажан,
Данзан, Дарма
Дүүжэн-даажан...

ТЭХЭ ЮУН ГЭЭБ

Баруун наалнин
Булай шалуун
Бимба хубуун
Басагады гасаалһаар,
Дугарай Нимин
Тээдэ намуулаад.

Тэрэджэ ябаһаар
Торомо унашоо,
Хүхэ тэгшэ
Хүсэжэ ерээд,
Бимбын шэхэндэ
Булай шангаар
Бабанан хэлээ:
«Би, Би, Бимба-аа, аа!
Басагады гасаалжа

болонхой.

Би, Би, Бимба, аа!
Бархирма баһа
Болонхой!

ДОРЖО

Баруун наалнин
Бишын Доржо,
Булай хубуун,
Бэрхэ гэлсээ,
Тээсгэр наалан
Тэрэгүүр ябахадаа,
Зорюута хүрээжэ,
Зонһоо хурааб,
Үнхөөрөө тэрэмнэ
Угаа бэрхэ,
Улахан мүшэтэй
Октябренок байгаа.
Эртэ бодожо,
Эжидэ туһалдаг,
Үглөө бүхэндэ
Үнхэдынь наалсадаг.
Зунангаа амаралтаар
Гэрлээ эрхээдэ,
Зурагтай комууды
Олоор асардаг.
наалнин хүүгэд
хонирзон тэдэннэнь
Хаража байтараа,
Дүүрэн табатай
Доржын табель
Тэндэ олоод,
Хоорондоо хэлсээ:
— Долоотой болоод,
Доржые дахаад,
нургуулида ороа.
Доржо шигээр
Эртэ бодожо,
Эжидэ туһалдаг
Болобди!

Шарьяа түргэн торлондо
Шунган сэнгэн наададаа,
Шуула хүхуун эхэнд даа,
Шуумай- уридадаа сэнгүү

Шархан эөөлхэн элхэндэ
Шараа нюсэгэн хэбтэхэдэ,
Шараад наран халуулан даа,
Шамбай хүсэнь нэмэдэг даа.

ДЭЛЮУН

(ҮГҮҮЛЭЛ)

Хаваншье суугай дээ Хойто-Ага нутаг. Хойто-Ага тушаамнай дуунуудшье, шүлхүүдшье, үлгэр домогуудшье бии. Бүтэндөө мэдээжэ нутагаа дэмы үлүүдэ мөтхээсэ һанана бэшэб. Гэбшье, нутаг бүхэнэй нэрэнэ жэгтэй, газар бүхэнэй заншал ондо ондоо.

Миний гэртэин Дэлюун гэжэ газарта холхотой хонь харадаг юм. Суугай Дэлюун наһад... Эндэ окрутой пионерүүдэй «Нарһан» лагерэ оршодог. Наһарай сагта ая гэнгээр ахилан байдаг, тэрэлжэ сэгсүүдээр бүрхөөгдэн ялардаг эхэг гоо ногоон тува газар дээ.

Дэлюун... Юундэ нима нэлэтэй болоһон юм! Би эхэл һонирхоно, гайхажэ, энээн тухай нэгтэ күшэн абһаа һурбаб. Күшэн аба уринаар минэржэ, болоһоо удхалан хөөрбэ.

...Уин холын саг байгаа. Барга мунхэг үе һэн. Холын хойто бурзад нутагайхид нэгэ айлай эрээ тэнгил Дэлюун гэжэ басегын түрөөр хүргэжэ. Онон хүртээр абашажэ абһа ха. Хүргэһиний баян айлай хүбүүн бэлэй. Гоё найхан, шүх шарайгаар сээр Дэлюун басегын тухай суу таража, баянай хүбүүн тэрэндэ обтоо. Эхэ эсэгдээ хүндэржэ, хадаг табиулба. Тээд тэрэ басеган баянай хүбүүе харахашье дурагүй байгаа. Тэрэ нутагтань сээр найхан шарайтай баянай һуулгамаршан хүбүүн бии һэн. Тэрэ хоор инаг зүрхээс холбожо, хэтэ мунхынгоо тэнгэрт үгэлсэһэн байгаа.

Басеганай гэртэин баян хүбүүнэй зөөридэ орожо, эрээ хөөрхэн басеганайнгаа бэрхире, гуйһы дуулангүй хүсөөр барнжа, хүргэжэ ошоһон гэлсэдэг. Дурадай һуулгамаршан хүбүүнине хойноһоонь наһад баянай хүбүүдтэ үхэхэ болотороо сохюулжа, газар алдалан үлэһэн гээ. Хайрата Дэлюун хүүхэн замдаа үдэр һуучигүй бэрхире. Тэдэнэр олон голыо уруудана, хэдэн үндэр хадые дабана. Үдэр хоног үнгэрнэ. Басеганай досоо муу. Инаг хайрата нүхэрөө һанан һанан уйлана.

Нэгтэ тэдэнэр түргэн урадхалтай гол нэгэлжэ, үндэр хадын үбэртэ тогтобо. Үдэш орой болоһон саг, Басага хүргэжэ абһан зон эсээ, моридоо табига амаруулба. Зунай алтан шара наран арюунда орожо, жэгтэй гоо үдэш болобо. Хаваншье хара, хүхэ сэнхир огторгой, Гоё найхан набшэ сэгсэгэй, үбһэ ногооной үнэр ахилна. Моридой инсагаалха, шэмэтэй үдхэн ногоо зулгааха абһан дуулдана. Тийһээр байтар харанхы боложо, хадын оройгоор ургаһан нарһад сэрэг мэтэ түгшдэнэ. Эндэ тэндэ түүдэгэй галнууд унтаржа, булта бүхэ нойроор унташаба. Харин Дэлюун хоёр нюдээс аниггүй, һэмээхэн марьян алхалжа, хада өөдэ, түгшдэн ургаһан нарһад тээшэ алхалшаба. Досоонь орьелон байһан инэг дураһинь, алдалан унһан инэг нүхэрһы һанагдана. Эхэ найхан юртэмсэ дээрэ зобожо, гэжэржэ, гэнсараа абһанхөөр, өөригөө хуби заяагаа эдэхэм гэжэ аалиханаар аман соогоо гүбэрөөд, наринхан үндэр нарһанда боожо үхэшһэн гэхэ.

Түрын зон үглөөгүүр бодожо, шөг шууа табилдабад, түрингөө газар яарабад. Гэнтэ Дэлюунэй эхэн эрхэ ганса басегала үгылбэ. Гүйдэбэ, бэдэрэбэ, хаваншье тэрэ үгылхуудын түрүү боложо абһан буурай толгойтой үндэр сагаан үбгэн гэгтэ мэдээ ороһондоо, аалиханаар нарһад тээшэ ошобо. Үглөөнэй улаан наранаар Дэлюун басеганай бэе олодоо һэн. Тэрэ үбгэн хэргыдаа мордолгон дээрээ ингэжэ элэбэ хэ: «Бэеэ мунхэлһан газарһын Дэлюун гэжэ нэрлэдэг. Үзэгдөөгүй найхан, ажана, алагалан нутаг болог. Адуу малын ходоодо тобир тэргэн байг...»

Тэрэ гайһан саһаа хойшо тэндэ байһан хүн зонинь найхан байһан байдаг лэ.

Цицмга ЖАНЧУЕВА.

Газар дулаан болоходо, гэртэ һуугдахаа болишодог ха юм: ой ошохо, уһанай эрөөдэ һуухашье дуран хүрэхэ, үрэ жэмсэ түүхэ, агнаха дуратайшуулшье байдаг. Зүгөөр эдэ бүхы найн найхан хүсэл һанаанаймнай бэлэл өөһэд-һөөмнэй дулдыдадаг. Ингэжэ дулаан сагай эхилжэ байһан үедэ аян замда абыхадаа гү, али аяшала, амерха үедөө хараадаа абыхинтай тулада хэдэн зүбшэл үгэхэ хүсэл байна. Аян замда юуншье тохөөлдөжэ болодог. Тимгэхэгүй гэхын аргагүй бшуу. Хажуудатнай араг үгы байжа, түргэн туһаламжашье дууджа шадехагүйт. Ямаршье эм дом үнгэрхэдөө йод, бинтиншье үгы байба һэн гэлэй. Тимгэбэл яалтайб!

Хэрбээ амар нэгэн аюулай хээр гү, али ой соо тохөөлдөбөл, зарим нэгэ ургамал эм болгон хэрэглэжэ болохо. Ижэһэнэ, набшата модоной үйһэн. Тэрээн соо эфирнэ тоһон ба витаминүүд, дубильна, дабирхайлиг бодосууд байдаг юм. Тимгэхэ үйһы мэллгэр зөөлөн талаары үбдэһэн газартаа нхалада болохо. Нарһанай гү, ли шэлбэһэнэй үйһэнһөө шулагдажа абһан халһаханни шүһанай багханаар гаража байһан газарта хэбихада, шүһан тогтоогдодог.

Үйһэн гэшье абан сасуугаа гансат хэрэглэхэ хэрэгтэй. Шархада нхала телиһы гараараа барика болохогүй.

Тимгэхэ ногоон талаахай, нюдэһэн набшаа хэрэглэжэ болохо. Халаахай соо шүһа зогсоохо, шарха түргэн эдэгэхэ шадалтай бодосууд бии.

Оян эхөөр ургадаг ягаан сэгсэгтэй үндэр ургамалы (ородоод түржине иван-чай гэлсэдэг) бамбагар сагаан хөөбэрине хүн зон эртэ урдһаа хубингэй ороңдо хэрэглэдэг байһан гэшэ. Тимгэхэдэ хулһа мүн лэ нима шэлэлтэйгээр хэрэглэжэ болохо байна.

Модуница гэжэ ногооной (уушханай ногоон гэлсэдэг) шад улаан шүүһы йодой ороңдо хэрэглэхэ-

дэ хамаагүй.

Харин сагаан хүбхэнгөөр шарха уххада болохо юм. Тэрэ микробуудыо алажа шадалтай.

Табан һалаагай болон үрмэдэһэнэй шүүһэнүүдээр шарха угаахада найн. Тэдэнэр үбшэ бууруулдог, шархы түргэн эдэгэхэдэ шадалтай. Шүрбэһэнэй куурахада, корото шарын гү, али зүгын хад-

НЭРИМЖЭТЭЙ ЯБАГТЫ!

хабал, элэ шүүһэнһээ найн юмз хээрэ талада, ой соошье олохогүйтай солом.

Хорото шара болон зүгын хадһан газарһаа хорото хадхуурын ходолико халад, һүүлээрнэ һамхалагай сагаан үнэгтэй шүүһээр зайлаад, табан һалаа гү, али үрмэдэһэ шархадань илажартидаг юм. Гүлөөргэһын боложо байһан таһа — өхөл зохид даһа юм. Тэрэнэй һаа таһалагдаһан набшаан эдөөрэтэй шархада аргагүй найн, арһанай жэмэ шархада заримдаа жэмсэй шүүһэ түрхихэдэ мүн лэ найн байдаг.

Бидэнтэй хаваншье дейралдаг хуһан модоной набшаан дүрһэн шархада туһалдаг. Набшаһын таһалжа абһад шархада сэгсэ наадаг юм.

Хэрбээ түүдэгэй заххада хэбтэжэ байтараа һажвад, хубсаһаа дүргэбэл, аргатай байгаа һөө, тэрэнэй түргэн тайлажа хаяха хэрэгтэй. Дүрһэн хубсаһаа тайлахада, болгоомжолоты, шархадатнай иалдашаһан байгаа һааны, хобко татангүй, арагта хандатараа түхэрээли хайшалаад орхико юм. Элдэб юмз түрхихэнэй хэрэггүй, хирурһын сээрлэхэдэ, һүүлдэ һапта байха. Бишһанаар дүрһэн шархы, юрэл хүйтэн сээр уһаар угааһанни дээрэ, харин хүл, гар дээрэ һааны, уһа руу хээд байхада туһатай байдаг. Хэрбээ өхөөр дүрбэл, эзабол арагта хандаты,

Залинда сохюулһан хүн мэдэрэлэ өлөдөжэ, зүржэһинь байхаа; амининь хагдахаа һанадаг. Энэ ушарта жаваншье һамшан, нобшоронгүй, зүржэндэнь массаж хэжэ, тэрэ хүнине түргэн амилуулха гэжэ оролдохо хэрэгтэй. Харин залинда сохюулһан хүнине урдаһайхидал шоройгоор булажа огто болохогүй юм. Амининь бүри

өхөөр хаагдаха бшуу.

Аминь хаагдажа байһан хүнине хэрэгжэ аргалуудыо хүн бүхэнэй мэдээд ялбал, үлүү бэшэ юм. Залинда сохюулха, уһаада шэнгэхэ ушарнууд, үзэгдэдэг лэ ха юм. Иймэ аюулуудта орошоодо туһа хүргэжэ шадаха байхада, найн гэжэ һанагдана.

Аян замда абһан хүнүүд хорото могойтойшье ушаржа мэгэд. Тэрхэ хүзүүн руугаа хадхуулбал, аймшагтай гэшэ — хорон хүнэй бэһын гол һудаһанда орожо болохо. Могойдо хадхууһан хүнэй шархынь гансатэ (9 минутэ соо) хүлэхэ хэрэгтэй юм. Энэ аюулай бэшэ. Энэһиние мэдэггүйшүүл хадхууһан газараа уяха, керосин, бензинээр угааха, кислота, щелочь гэхэ мэтээр галдаха гэжэ оролдодог. Эдэ аргалууд тон буруу. Могойн хорон шүһанда ороһой байна ха юм. Тимгэһэн тула хорынь хүлэхэ хаяад, гэмтэһэн хүнине түргэн больницада оруулахада дээрэ байха.

Больницада тусгаар арга хэгдэжэ юм.

Зүбэлэйгөө түгсэхэдэ хээрэ холо аяшалааа гаратаада, бүхы шухала юмзтэй аптэхэ абыхаа бү мартыг гэхэ байһаб. Гэнэ гэгтэжэ байха гэһэн үгэ дэмы бэшэ. Хүлөөгдэггүй юмз сарахаар бэлэн абһан дээрэ бшуу.

Зунай үедэ аятайгаар аяшлахыетнай хүсөө.

ХҮДЭРИ

(РАССКАЗ)

Аалһин намдуу, наран шаржа байһан аад, үүлхүүд субан сугларжа, бороон жэжэхэнээр, нэгэ жэгдэхэнээр орожо ажибэ. Доржо бидэ хоёр абууд дүндэа хутагсараа үйһэ хуулажа абһад, бүдүүа гэһын хасуура доро ошожо хобобди. Нүхэрни буугайнгаа хүрэһын хасар дээрэ һал хуульһан үйһээ аятайһаар тааруулан табияд, шэбшүүр хэжэрхибэ. Тини хонюулан нюрга нюргаараа харалсэжа һуугаад, шэхүүднай һонор, нюдүүдчэй хурса болошоод, шэбшүүрээрэ утаар татуулан, пинг-пинг гүүлэбэбди. Тогроод зон-зон, Юуншье харагданагүй. Борооншье ороһоор, бидэ хоёр үдөөхашье һуушэбди.

— Хая саашань, ябая, — гээд нүхэрни буугайнгаа шэб. ха буулан, мурэ дээрэ үргэлхэ зуураа хэлбэ.

Номто голынгоо урда займагы даха, шэдхэ шэрэнги, хүбхэн соогоур үгсэбди. Хэршье холо абһа һэнбиди, бү мэдэе, гэгтэл арадамнай һаршаганаан дуулдана, хойнотоод ябаһан бинь гэдэргэ эрьлэдэн гэхэдэ, барбагар бордотор амитанай таб-зургаан алхамай зайда өршөөд байхы хаража, ухаа алдан:

— Хубаа-а-а! Хүдэри! — гэжэ шангаар шэбэһэн хашхарба.

Хүдэришье байһан дороол ман тээшэ гайхһан бэлтгэр нюдэнуудэ гэллилхэ хаража байба. Нүхэрни дуулаһан юмзгүй арбаад алхам холо ябаһан, шэбшүүрээ дуугарһан замдаа тэрэнги бургааһад соогоур нюргачинь лэ сайбагалзажа харагдаба.

Яаран, мэгдэн буугаа мурэһөөн абжа адажа байтарни, хүдэриһашье маанад руугаа һонирхонгөөр ба сошонгөөр хараад, хажуу тээшэ булга хүрэн гүйжэ, хэдэ хүрэхэдөө, намда харагдахаа болишобо.

Доржооо ооглон эрьюулжэ асараад, хүдэрини һаахана гэгтээд байһаа тээрһынь харуулан:

— Түү, шөөрто! Үхэһэн тэнэг, хоһон тархинууд! — гэжэ бээс эзмэлэн байгаа бэлэйб.

— Хайран хүдэри! Зай, явахмнайб дээ. Тапаншье, шадалшье үгы бидэ хоёрто хараһанайшье болоол дээ. — Доржо өөдэ абжа үгэхэ янзгүй, намаха наадалһан хэбэр үзүүлбэ.

Шаналһаар, бэе бээс наадалһаар, үдэшэ болотор һамар үзөөд өрөө гэлдэн, саашаа абабди.

Б. ГОМБОЕВ.

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

Амарыдаха аятай дээ!

«Нарата үдэр»

Байгаль оной юмниин 1-дэ — Хүүгэдье зам-гаалгын Улаахорондын үдэртэ — Бүтээсэеэ рө-днөгөй хүүгэдтэ зориул-жа дэмжүүлгэ эмхидгэ-дэ радио-дамжуулгын гэгээн редакци «Нарата үдэр» гэхэн нэрлэеэ энэ-хэ сэдхэлээрээ туһалам-жа зүргэеэ радиоме-рафон үнгэргэжэ, Радио-марафон үлбэр бээтэй хүүгэдтэ шийдэгдээгүй асуудалуудта зориула-даха. Энэ шууданга тэмдэг олонхитын амарал хан-дуулга гэжэ тэрэнэй зор-илго болоно. Вренинууд, эрдэмтэд, шажангай ол-баган, нийгмийн ажил абуу-лагда болон артистууд радиомарафонтой хүүдэ-мэридэ хабвадалсуула-далаар үрилдэбэ.

Инвалидуудай респу-бликанска булган, эхлэ-рэлэй болон элүүр эхын совет жаса, В. И. Лени-нэй нэрэмжит хүүгэдэй жасын республиканска отделени, ВЛКСМ-эй об-ком, БурАССР-эй Госте-лерадио энэ хайн хайхан абуулгада хабвадалсажа, республикийн үлбэр бээ-тэй хүүгэдтэ бодото ту-һаламжа хүргэхэеэ Бу-рладэй нийгмийн эмхинуу-дые, эмхэ зургануудые, промышленна предприя-тинуудые, хуралсалэй за-веденинуудые, хүн зо-нина урлагна.

Улаан-Үдэ хотын Жил-соцблжын ОПЕР-ой инва-лидуудай республиканска обществин № 001700704 счадтэ хүнгэ зөөри эль-гээхэ хүртэйтэй. Тинхэдэзэ нимэ тэмдэг табихала бу-мэртэгтэй. Ингэбэл хүү-гэдтэ»

КИНО

«ДРУЖБА»
СКАЗКА ПРО ВЛЮБ-ЛЕННОГО МАЛЫРА — в 10, МОЙ МУЖ — ИНО-ПЛАНЕТАНИН — в 11-40, 13-20, 15, 16-40, 20-10, 21-50, БЕЗ ЕДИНОЙ УЛИКИ — в 18-10.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал — РОДНОЙ РЕБЕНОК (2 серии) — в 9-40, 12-30, 15-20, 18-10, 20-50, Зеленый зал — ПОД ПРИНУЖДЕНИЕМ — в 9-30, 11-30, 13-30, 17-30, 19-30, 21-30.

«РОДИНА»
Я УЖЕ НЕ БОЮСЬ — в 10, 16, ПОД ПРИНУЖ-ДЕНИЕМ — в 12, 14, 18-10, 20, 21-50.

«ОКТАБРЬ»
МУЛЬТФИЛЬМЫ — в 9-40, 14, СЕМЬЯ (2 серии) — в 11-20, 18-10, 20-30, СЕМЬ САМУРАЕВ (2 серии) — в 15-30, БЕЛЫЙ ВЕЛОСИ-ПЕД — в 23.

«ЭРДЭМ»
ЧЕРНЫЕ СТУПНИ — в 9-40, 14-20, ГРУЗ «300» — в 11-20, 12-50, ГУ-ГА (2 се-рии) — в 16, 18-20, 20-40.

БАЙГАЛДАА ТУҢАЛЫТ!

Энэ залуу хүн «Байгалин хам-гаалга» төхсөтэй өөрынгоо зур-һан планкэдэй хажуудэ Ленинэй үйлсөөр хоор долоон хонг соо йуула багша. Тэрэ Байгалай жа-сада хүнүүдэй мунгэ үгэхын тула хажуудэ кружка табинхай. Тэрэ өөрөө өөртсөө хөөрөгдөөд энтэ вахтада жагсаха гэжэ шийдэгдэн байна (байнгтэй пост Борис Чи-чиЗэбин нэгэ шүлэг сөсгөө нигэ-мэ хэлэгдэн байдэг: «Мэдэгдэ-гүйшье байгаа һаам, юушьеб эх-хэ хэрэгтэй бшуу»).

— Би Байгалые хамгаалга хэ-рэгтэ өөрынгоо хубитые оруулха түхэй бодожо үзөө хүм. Минин суглуулһан мунгэн багаханшье һаа эсбэрлэдэг түхэрэлгэнүүдые барилгада хэрэглэгдэг эл, — гэжэ 27 наһатай Андрей Мангутов хэлэбэ. — Тингэбэл, Байгалай хоро-то дуһалуудһаа эсбэрлэгдэхэ ха юм.

Тэрэ хайн хайхан ажал абуул-гада бээ зориулха гэжэ шийдэ. Тэрэ Чернобылиин хүүгэдтэ 30

түхэриг, Байгалай жаса 190 түхэ-риг эльгээгээ.

Маанадай бэлэйшье дадаагүй энэ абуулга түхэй өөрынгоо һа-намжа хэлэжэ үгэхэеэ Байгалай жасын Бурладай отделениин ту-руулгашын орлогшо Василий Ту-гаринине бидэ гуйгаабди.

— Манай эмхэ нээмэл эмхэ бо-лодог. Бидэ хэн нэгэнэй эдэбхи үүсхэл гаргажа, хайн хайхан амал хэрэг эмхидхэхэдэнь баяр-тай байдагбди. Андрей Мангутов мэтэ нимэрхүү хүнүүдые дэмжэхэ гэжэ манай уялга болоно. Бидэ эндүүржшье болохобди. Зү-гөөр нимэ ябадал гаргаһан хүн-һөө сошордон айжа, холуур той-ромо гараһанай хэрэггүйл. Нимэ ябадал гаргаһан хүнүүдые нэжог-лэжэ, гэмнэжэ болохогүй. Гансал бээ бээдэе үнэн зүрхэнһөө най-дажа хурабал, сэдхэлэйгээ бу-ринэ ариудхан эсбэрлэжэ, тунга-лаг хайхан болгожо шадхабди.

А. ФАДЕЕВА.

КРОССВОРД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 1. Русский агроном XVIII ве-ка, автор труда «О земле-дельных орудиях». 4. Пис-тель комического жанра. 7. Плод хлебных злаков. 9. Совокупность звуков. 11. Специалист по изучению излучения и распростране-ния света. 13. Простейший углеводород, бесцветный газ. 15. Артиллерийский бое-припас. 17. Помещение с устройством для нагревания воды центрального отопле-ния. 18. Деталь грузопод-ъемной машины. 19. Основ-ной орган по управлению войсками. 20. Принадле-жность чего-либо. 22. Неволе-ница, узница в тюрьме. 23. Победа в повторном матче

после поражения в первом. 24. Поворот самолета. 26. Вокальное искусство. 27. Район центральной Азии. 29. Часть речи. 30. Северо-американский типчик се-мейства кунных.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Нацио-нальная японская одежда. 2. Картина И. И. Левитана. 3. Одна из сторон света. 5. Самая яркая звезда в соз-вездии Лебедя. 6. Время заготовки мяса, покос. 8. Военное формирование. 9. Аппарат для подводных ис-следований и работ. 10. Город-порт в центральной части Италии. 12. Пешеход-ная дорожка по сторонам улицы. 14. Пушкой зверек. 15. Сладкий пищевой про-дукт. 16. Буйство, скандал. 20. Представитель крупней-шего индейского народа

Мексика. 21. Геодезический знак. 24. Напротив, друг против друга. 25. Смоли-стое вещество хвойных де-ревьев. 28. Военное поле-вое укрытие.

МАЙН 12-ТО ТОЛИЛОГ-ДОНОН КРОССВОРДЫН ХАЯУНУУД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 7. Замфир. 8. «Колокола». 9. Маслина. 10. Эпсилон. 11. Лианино. 14. Условие. 15. Гротеск. 16. Торпеда. 19. Верлибр. 23. «Ледоход». 24. Аудитор. 25. Беритан. 26. Шапорин. 27. Домкрат. 28. Новиков.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Желатин. 2. Аффина. 3. Тренинг. 4. Роспуск. 5. Солмад. 6. Монолит. 12. Ортопод. 13. Степель. 14. Усадьба. 17. Демолог. 18. Ботинки. 19. Водолаз. 20. Рубажи. 21. Цикорий. 22. Полигон.

Интеравтошоу-90

Чехословакияа өрлэн авторо-дөгөй одонууд авиавозов посе-логой стадион дээрэ автомоби-луудые жолоодохо талаар айма-тар үндэр бэлтгэ шадабартай байһанаа гэршэлбэ. Чехослова-киин акробатууд-каскадернууд хоирхолтой программа харуул-һан байна. «Аюулай 90 минут» гэхэн номере гансал Бурладай ижиллэл хотын хүн зои бэшэ, ха-рин аха дүү Монголһоо өрлэн манай айлаада хаража, сэдхэлбэ ханаа.

Чехословакияа өрлэн айлаада совет харагшадые табатаха ба-ярлуулна. Тэдэ манай бүхэ орон соогуур абаа гэхэдэ болохо.

Энэ коллектив элдэб гүрэнүү-дээр абажа, бэлтгэ шадабартаа харуулдаг. Тинхэдэ каскадернууд өрлэн оронойгоо олондо хай-шаагдадаг машинануудта өөһ-дүнгөө хаба шадальса харуулха гэжэ оролдодог байһанын онсо тэмдэгтээр.

Жаргал ХАЛБАЗЫНОВ.
Авторай фото.

“СПУТНИК” АНХАРХА

Зумиай газар оромо ерээл. Сэхэеэ хэлэхэдэ, амаралта-нуудай хаһа сог эхилбэ гэжэ. Энээтэй хамта амаралтаа хаана үнгэргэхэб гэжэ асуудал абаһаар гарана. Эндэ залуу-шуул түхэй хөөрлөөнэй үүс-хэгдэхэ байһан хадан, бидэ энэ асуудал тейлбарилжа үгэ-хэ гуйлгатайгаар комсомолой бурладай обкомой «Спутник» БММТ-дэ хандабди. «Спут-ник» БММТ-гэй түрүүлгшын орлогшо Павел Сутурин манай асуудалуудта хариуцаба.

— Залуушуулай бүлэгүүдэй аялалтануудые эмхидхэхэ олон замуд манда бии. Төө-Над нэгэ-хоёр үдэр соо Эрхүү-гү, али Ангарск ошохо аргатай байхат. Сибириин эгээл гов-хайхан городуудай нэгэн бо-лодог Эрхүүгээр экскурси про-грамма соо оруулагданхай. Таландаа городой музейнуудые, театруудые, цирк хаража, Ан-гарск ошохо аргатай байхат.

Байгша ондо декабристуудай восстаниин болоһоор 175 жэл түйсэхэнэ. Энэ ойн баяртай да-шрамдуулан, «Спутник» Ново-селиангинск хуурик, Петровск-Забайкальский хото автобусно-тематическэ экскурсиныудые эмхидхэнэ. Байгальск ошохо хаража аргэ боломжо байха.

— хурагшад бүхэ классараа орон соогуураа аялалтаа ду-ратай байдаг. Мүнөө тэдэртэ ямар аялалтануудые дурадха-та аргатай байнабтай

— Аялалта газарнууд олон дээ, хурагшадтай бүлэгүүд зу-най амаралтын үедэ Днепро-дзержинск, Днепродзетровск, Запорожи, Полтава гэхэн го-родуудта аялалта аргатай байха. Соратовта Радичевый,

Чернышевскийн, К. Фединэй музейнуудта экскурсияр аба-хадэ болохо. Благоещенскдэ — дээдэ болон дунда хуралса-лай заведенинуудта, Уфада, Матросовой музейдэ экскур-сияр абаха. Бидэ хурагшадта, студентнууд болон худалда-залуушуудта Рижскэ тохойн эрье дээрэ амарлаар Ригэ—Юрмала гэхэн замгаар 5—10—15 үдэрэй тур эмхидхэхэбди.

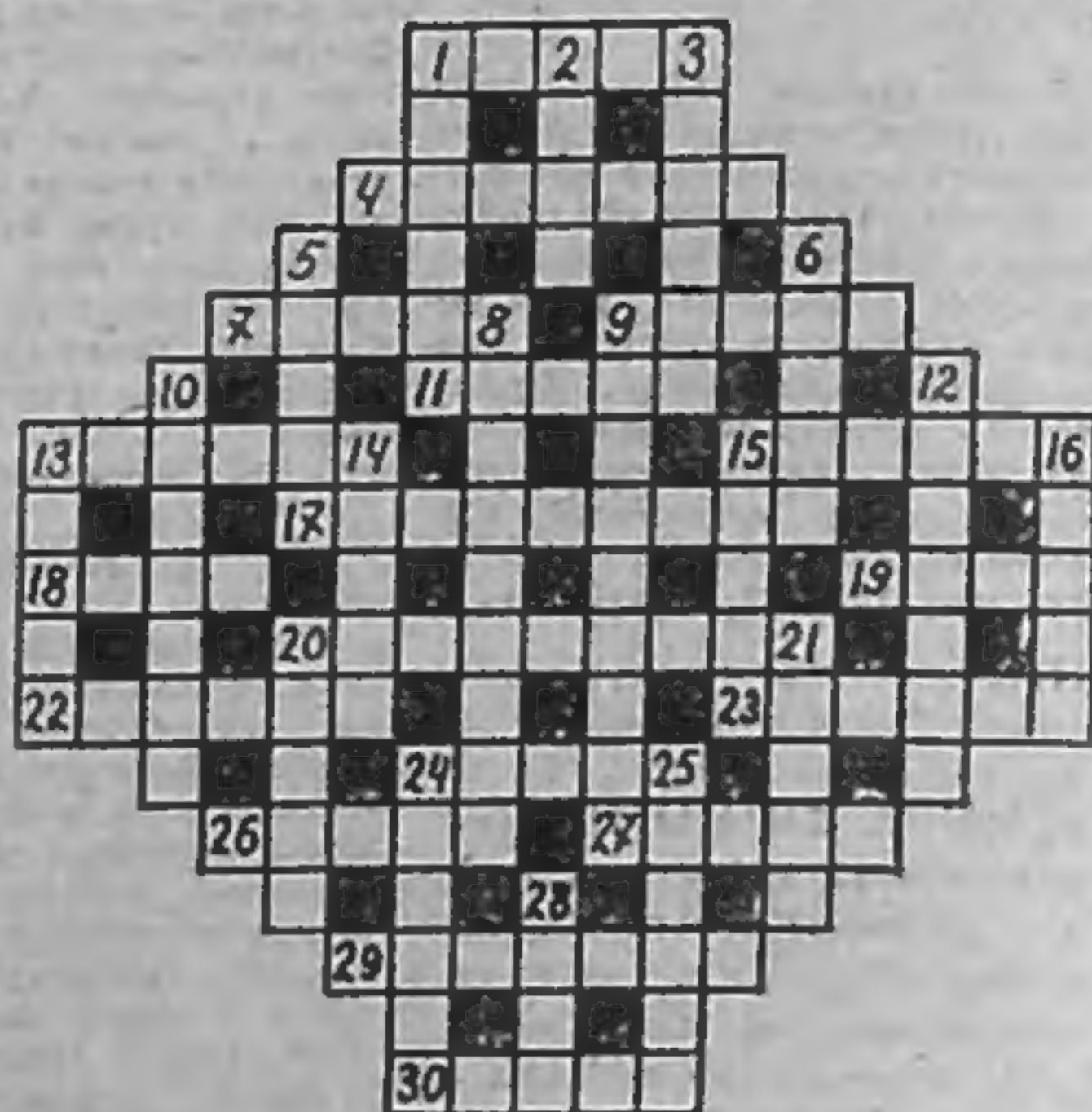
— Харини түрэнүүдээр аба-ха аялалтанууд бии түл

— Июнь һарада аэриатагүй-гөөр аялалта эмхидхэхэдэ бо-лохо. Югослави — Венгри, Ад-риатикодо амарлаар Югослави, Хара далайн эрьдэ амарлаар Румыни ошоодо болохо. Со-юз соогуур бүлэг-бүлгөөрөө аялалта, харин хилин-салин-гүй бүхэнһөө туристуудтай бү-лэг байгууладала.

— Эдэ арга боломжонуудые хэрэглэхын тула юу хэхэ өһо-тойби

— Мэдүүлгэ бэшээд, нимэ адресээр эльгээхэ: 670000, Улаан-Үдэ хото, Сүхэ-Баатарай үйлсэ, 16. Угы габэл, нимэ те-лефонуудта «онходохо»: 2-39-91, 2-18-62. Бидэ бусад хэ-рэгүүд түхэй анхархабди.

И. РЫЖКОВА
бэшэжэ абаа.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Үдэ, ул. Калан-переводов—2-40-57, корректор-даришвили, 23. Телефонис зам, редактора—2-34-06, секретари-ата—2-34-41; отделов: идео-логический—2-43-23, социаль-но-экономический проблем—2-43-23, писем и образования, тэ гарадаг.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮД-

Газета отпечатана в респуб-ликанской типографии Госу-дарственного комитета бурят-ской АССР по делам изда-тельства, полиграфии и книж-ной торговли, г. Улан-Үдэ, ул. Ленина, 35. Н-03505.

Редактор
Александр ДРУЖИНИН.